

Riigiidentiteedi kaks sammast¹

RAIVO VETIK
Tallinna Ülikooli riigiteaduste
osakonna professor

Eestivenelaste kuuluvustunne Eesti riiki eeldab eestlaste kaasamisvalmidust.

Ukraina sündmuste ja laiemalt Venemaa välispoliitilise aktiivsuse suurenemise taustal on tugeva riigiidentiteedi rolli Eesti riigi julgeoleku ja laiemalt võttes eduka tuleviku kujundamisel raske üle hinnata. Ka viimane Eesti ühiskonna integratsiooni monitooring tõi ühe peamise lõimumisväljakutsena esile Eesti riigiidentiteedi tugevdamise vajaduse (Kallas *et al.* 2015). Monitooringus eeldati, et Eesti ühiskonna lõimumise keskseks eelduseks on selliste hoiakute kujunemine, mille puhul Eesti riigi toimimist mõtestatakse mitte niivõrd etnilis-kultuuriliste, kuivõrd demokraatliku poliitika kategooriate (õigusriiklus, võrdsed õigused jne) kaudu. Monitooring seadis eesmärgiks selgitada asjaolusid, mis toetaksid Eesti rahva kokkukuuluvuse ja riigiidentiteedi põhistamist Eesti kui demokraatliku õigusriigi põhiseaduslikel väärtustel ja ühistel poliitilistel

institutsioonidel (Eesti ühiskonna integratsiooni monitooring 2014).

Artiklil on kaks eesmärki: pakkuda välja mitmekultuurilise ühiskonna konteksti arvestav teoreetiline lähenemine riigiidentiteedi mõtestamisel ja analüüsida viimase Eesti ühiskonna integratsiooni monitooringu andmeid niisuguse lähenemise valguses. Artikli teoreetiline pool põhjendab riigiidentiteedi mõtestamise ja uurimise vajadust neoweberlikus võtmes, tuues esile enamus- ja vähemusgruppide identiteetide vastastikuse seose hierarhilise sotsiaalse välja kontekstis. Kui positivistliku lähenemise raames käsitletakse identiteeti indiviidi ühesuunalise psühholoogilise samastumisenähtusega, siis Max Weberil põhinev suund näeb identiteedis pigem sotsiaalse orientatsiooni ja tegevuse vormi (Weber 1994). Artikli teine pool on pühendatud nii eestivenelaste kui ka eestlaste riigiidentiteedi empiirilisele analüüsile viimase integratsiooni monitooringu andmete põhjal, tuues esile riigiidentiteedi seosed mõne olulisema demograafilise tunnusega ning inim- ja sotsiaalse kapitali näitajatega. Mitmed eelnevad uuringud on näidanud inimese ressursside ja identiteedi vahelist seost (Vetik 2008), mille põhjalikum analüüs võiks saada potentsiaalseks sisendiks ka ühiskonna lõimumist mõjutavate poliitika kujundamisel.

RIIGIIDENTITEEDI SOTSIAALNE OLEMUS. Eesti riigiidentiteediga seotud nähtuste adekvaatne empiiriline uurimine eeldab sobiva teoreetilise raamistiku

¹ Eelretsenseeritud artikkel. Autor tänab ajakirja RiTo kaht anonüümset retsensenti kasulike kommentaaride ja kriitika eest, mis aitasid artikli ideid täpsustada.

leidmist. Artikli keskne neoweberlik idee on riigiidentiteedi käsitlemine mitte inimese abstraktse kuuluvustundena mingisse gruppi, vaid eri gruppide vastastikuse positsioneerimisena hierarhilisel sotsiaalsel väljal. Sotsiaalse tegevuse mõistest lähtuv relatsiooniline identiteedikäsitlus näeb oma uurimisobjekte mitte isoleeritud aatomitena, mille omadused tulenevad inimese seest, vaid toimijate poolt vastastikku konstitueeritud suhetena, mille omadused tulenevad vastastikuse suhestumise viisist (Emirbayer 1997). Kuna neoweberlik lähenemine vastandub mitmes põhieelduses mitte ainult positivistlikule peavoolule, vaid ka tavaarusaamadele identiteedi olemuse kohta, siis selgitame seda siinkohal mõnevõrra põhjalikumalt.

Kõigepealt asetame identiteedi teema laiemale lõimumisteema konteksti. Ühiskonna lõimumise alases kirjanduses eristatakse struktuurset ja kultuurilist integratsiooni tüüpi, mille vahekordade selgitamine kas lineaarse või segmenteeritud integratsiooni võtmes eristab ka kaht peamist integratsiooniuuringute suunda (Crul, Vermeulen 2003). Sõltumata teoreetilistest erinevustest ollakse mõlema suuna raames üksmeelel, et kõige keerukam on ühiskonna integratsioon valdkondades, mis on seotud inimese identiteediga (Gordon 1964). Inimesed samastavad end teatud gruppidega, mis annab neile täisväärtuslikuks eluks vajaliku kuuluvustunde ja alusarusaamad, mille alusel mõtestatakse nii ennast kui ka sotsiaalse elu nähtusi. Säärane mõtestamine on olemuselt inertne, sest selle sisuks on pika aja jooksul väljakujunenud hoiakud ja traditsioonid. Samas toimuvad ühiskonna majanduselus ja poliitikas teatud perioodidel kiired muutused, mis eeldavad vastavaid arenguid ka identiteedis. Vastuolu sotsiaalse keskkonna kiire teisenemise ning inimeste identiteedi inerttsuse vahel on üks tänapäeva ühiskondade peamisi arenguprobleeme (Castells 1998). Nimetatud vastuolu iseloomustab ka Eesti ühiskonda – meie poliitika,

majandus ja avalik sfäär tervikuna on viimase veerandsaja aasta jooksul teinud läbi fundamentaalse teisenemise, kuid uue sotsiaalse keskkonnaga haakuva avatuma identiteedi tekkimine on osutunud tunduvalt vaearikkamaks (Vetik 2015). Lisaks inerttsile iseloomustab identiteeti ka mitmekihilisus, st iga inimene on ühel ajal mitme erineva identiteedi kandja. Sellega seoses tekib küsimus erinevate identiteetide vahekordadest – kuivõrd need toetavad üksteist või on pigem vastanduvad? Vastusest sellele küsimusele sõltub suurel määral nii indiviidi psühholoogiline heaolu kui ka ühiskonna toimimise stabiilsus. Riigiidentiteedi uurimise kontekstis on oluline eelkõige selgitada välja selle seosed etnilise identiteediga. Need kaks identiteeti on sageli teineteisega konkureerivad ning selle konkurentsi ärakasutamine on mitmekultuurilistest ühiskondades üks keskseid võimuvõitluse strateegiaid.

Üldistatult võib öelda, et riigiidentiteet näitab, kas ja kuivõrd on vastavas ühiskonnas inimeste erinevate etniliste identiteetide kõrval välja kujunenud nende ühine samastumine riigiga ning samal ajal ka oma erinevuste vastastikune tunnustamine. Võrreldes etnilise identiteediga tähistab riigiidentiteet inimeste mõnevõrra üldisemat ja just avaliku sfääriga seotud sotsiaalset orientatsiooni ning sellele vastavaid sotsiaalse tegevuse vorme (osalemist). Seega võib neoweberliku lähenemise raames riigiidentiteeti määratleda inimese sotsiaalse orientatsioonina ühiskonna avaliku sfääri kontekstis, mis vähemuse puhul seondub kuuluvustunde ja osalemisvalmidusega ühiskonna asjades ning enamuse puhul vähemusgrupi liikmete arvestamisega võrdsel alusel ehk vähemuste kaasamisvalmidusega. Kirjanduses analüüsitakse sellist kuulmissuhte ja kaasamissuhte seost ühiskonna avaliku sfääriga rahvusriigi kontekstis ka mõiste 'sotsietaalne kultuuriruum' kaudu (Kymlicka 1995). Sotsietaalse kultuuriruumi mõiste seob riigiidentiteedi ja ühiskonnaidentiteedi mõisted üheks

üldisemaks ühisidentiteedimõisteks ning selle artikli raames käsitletaksegi neid sünonüümidenä, st eeldatakse, et mõlemad viitavad etnilistest identiteetidest laiemale ja neid siduvale ühisidentiteedile.

Etnilise ja laiemä ühisidentiteedi vahekordade käsitlustes senises kirjanduses võib esile tuua kolm suunda, mille põhiteeside kriitika aitab põhjendada neoweberliku lähenemise eripära ja olemust. Esimest suunda esindab poliitilise kultuuri paradigma, mille raames nähakse erineva kultuuritaustaga grupe ühendavat ühisidentiteeti tsiviilidentiteedi võtmes, mis kujuneb ajalooliselt rahvusriikluse ülesehituse (*nation building*) käigus, vahetades samm-sammult välja mitmesuguseid partikulaarseid identiteete (Almond, Verba 1963). Seega kujutab tsiviilidentiteet endast etnilise identiteedi suhtes mitte täiendavat, vaid vastandmõistet, tähistades etnilise identiteedi ajaloolise piiratuse ületamist moderniseerumisprotsessi käigus. Industrialiseerumise, linnastumise, demokratiseerumise jmt ajaloolises arengus järk-järgult toimuvate protsesside käigus tekib muutunud sotsiaalsetele oludele vastav rahvusriiklik (*nation state*) identiteet, mida võibki pidada riigiidentiteediks. Termin, mida poliitilise kultuuri paradigma kirjanduses kõige enam kasutatakse, on '*civic political culture*', mis tähistab toimijate vastavaid hoiakuid ja väärtusi, mis kirjeldavad tema mentaalset väärtusmaailma. Seega, tegemist on psühholoogilise lähenemisega poliitika mõtestamisel, mille tekkimine poliitikateaduses 1960. aastatel kujutab endast reaktsiooni eelnevate teooriate poolt majanduslike, õiguslike ja institutsionaalsete faktorite rõhutamisele poliitilises protsessis.

Poliitilise kultuuri paradigma tekkis vajadusest õppida tundma ja hakata võrdlema maailma eri regioonides asuvaid riike pärast USA globaalse haarde tugevnemist Teise maailmasõja järgsel perioodil. See suund on aga saanud ka teravat kriitikat seoses oma läänkesksete arusaamadega eri tüüpi kultuuride vahekordadest ning

kogukondlike ja etniliste seoste rolli alahindamisega tänapäeva ühiskondades. Niisuguse kriitika lainel tekkis 1970. aastatel uus suund etnilise ja laiemä ühisidentiteedi seoste mõtestamiseks, mille üheks esindajaks on sotsiaalpsühholoogiline akulturatsioonikirjandus (Berry, Sam 2006). Põhiline erinevus võrreldes poliitilise kultuuri suunaga seisneb selles, et siin ei vastandata etnilist ja laiemat ühisidentiteeti, vaid nähakse

Eesti ühiskond on viimasel veerandsajandil teinud läbi põhjaliku teisenemise, kuid uue sotsiaalse keskkonnaga haakuva avatuma identiteedi tekkimine on osutunud tunduvalt vaearikkamaks.

neid kõrvuti eksisteerivate nähtustena, mis täiendavad teineteist. Näiteks John Berry akulturatsiooni mudel toob sisse kaks akulturatsiooni dimensiooni – selle järgi sõltub akulturatsiooni edukus sellest, kui võrd vähemused on huvitatud ühelt poolt osalemisest laiemas ühiskonnas, mis viitab sellele vastava identiteedi tugevusele ja teiselt poolt ka oma etnilise kultuuri säilitamisest, mis näitab etnilise identiteedi tugevust (Berry 1997a). Akulturatsiooni uurijate keskne järeldus väidab, et tugeva ühisidentiteedi tekkimise eelduseks on mitte etnilise identiteedi kadumine, nagu poliitilise kultuuri teooria eeldab, vaid pigem selle väärtustamine ka moderniseerunud ühiskondades. Sellise konstruktiivse sisuga seose saavutamine kahe identiteedi vormi vahel sõltub aga suurel määral inimeste turvatundest.

Näiteks on John Berry ja tema kolleegide uuringud näidanud, et need enamusgrupi liikmed, kes on kindlamad oma grupi kultuurilise identiteedi turvalisuses, on avatumad ka vähemusgrupi kaasamisele ühiskonna avalikku sfääri (Berry 1997b).

Ka kolmas siinkohal esiletõstatav suund näeb etnilist ja laiemat ühisidentiteeti kahe korraga eksisteeriva identiteedi vormina, kuid erinevalt akulturatsiooniteooriast toob esile pigem nende konfliktisuse tänapäeva lääne ühiskondades. Näiteks Robert Putnami sotsiaalse kapitali teooria eristab siduva ja sildava sotsiaalse kapitali mõisted (Putnam 1993). Siduv sotsiaalne kapital iseloomustab Putnami järgi inimeste seoseid sellist tüüpi võrgustikes, mis on pigem homogeensed, sildav sotsiaalne kapital aga võrgustikes, mis on pigem heterogeensed. Siduva sotsiaalse kapitali ühe näitena võibki tuua etnilise identiteedi, millel on potentsiaal luua grupi liikmete vahel tugev emotsionaalne ja usalduslik side. Sildava sotsiaalse kapitali näiteks võib aga pidada etnilisest identiteedist laiemat riiklikku ühisidentiteeti, milles inimeste sidemed on mõnevõrra nõrgemad ja vähem emotsionaalsed, kuid mis seob erinevad kultuurigrupid üheks tervikuks. Putnami ja tema kolleegide viimaste aastakümnete empiirilised uuringud USAs näitavad, et etniliselt mitmekultuurilistes naabruskondades on homogeensete naabruskondadega võrreldes rohkem kuritegevust ja vähem inimestevahelist usaldust ja koostööd, st siduv ja sildav sotsiaalne kapital on omavahel pigem vastuoluline (Putnam 2007).

Neoweberlik identiteedikäsitlus nõustub eespool kirjeldatud kolme lähenemisega selles, et erinevaid etnilisi gruppe siduva ühisidentiteedi funktsioon on vastava riigi territooriumil elavate inimeste ja gruppide sidumine üheks tervikuks sõltumata nende kultuurilisest ja etnilisest taustast. Samas on neoweberlik lähenemine kriitiline nimetatud lähenemiste suhtes selles mõttes, et identiteeti käsitletakse neis liiga psühholoogia keskselt, st puhtmentaalset

nähtusena. Nendes lähenemistes jäetakse tähelepanuta sotsiaalse välja hierarhilisus, milles erinevate toimijate subjektipositsioonid sageli vastanduvad ning mis on paljuski aluseks nende hoiakutele ja väärtustele. Neoweberliku alternatiivi leidmise vajadust toetavad ka mitmed akulturatsiooni paradigma raames tehtud uuringud. Näiteks Snauwaert ja tema kolleegid on näidanud, et Berry akulturatsiooni mudeli esimest dimensiooni on senises kirjanduses operatsionaliseeritud kolmel eri viisil, mis on kohati viinud ka vastuoluliste järeldusteni (Snauwaert *et al.* 2003). Berry mudelit on operatsionaliseeritud kas lihtsalt erinevate gruppide kontaktina, vähemuse poolt laiema ühiskonna kultuuri omaksvõtmisena või vähemuse poolt laiema ühiskonnaga samastumisena. Nagu öeldud, nende erinevate operatsionaliseerimise viiside kasutamisel küsitlustes saadakse sageli väga erinevad tulemusi vastajate akulturatsiooni edukuse kohta, mis seab Berry mudeli adekvaatsuse küsimärgi alla. Neoweberlikust seisukohast vaadatuna tuleneb säärane ebajärjekindlus asjaolust, et erinevad operatsionaliseerimise viisid aktualiseerivad respondentide jaoks erinevat tüüpi gruppidevahelisi suhteid, mille raames nad oma hoiakuid väljendavad. Kontakti teema puhul on tegemist lihtsalt inimese abstraktse nõusolekuga osaleda kultuuridevahelistes suhetes ning sellises mittenõudlikus situatsioonis eitavad ainult vähesed vastajad vastastikuste kontaktide kasulikkust. Enamuse kultuuri omaksvõtmine vähemuse poolt aga toob juba sisse ka gruppide hierarhia sotsiaalsel väljal, sest kohanejaks on reeglina ainult üks pool. Eriti tugevat sotsiaalset hierarhiat tajuvad vähemusgrupi vastajad, kui uuringus küsitakse nende samastumist enamusgrupiga, mis paljude jaoks tähendaks omaenda kultuurilisest identiteedist loobumist, millele üldjuhul ollakse vastu.

Seega toob Berry mudeli kriitika ka akulturatsiooni paradigma enda sees esile, et sotsiaalse välja üheks olemuslikuks

tunnuseks tänapäeva rahvusriikluse kontekstis on gruppidevaheliste suhete asümmeetria, milles põhirahvus on tavaliselt domineeriv ning vähemusrahvus domineeritav pool. Selle artikli neoweberlikust sotsiaalteooriast lähtuv keskne tees ongi, et asümmeetriasuhet tuleb arvestada ka riigiidentiteedi mõtestamisel ja empiirilisel uurimisel. Asümmeetriasuhte arvestamisel on aga põhimõttelised tagajärjed erinevatelt väljapositsioonidelt esitatud seisukohavõttude hindamisel nende poolt riigiidentiteedi väljendamise mõttes ning uurimisinstrumendi loomisel selle tugevuse mõõtmiseks. Asi on selles, et ei vähemuse ega enamuse tugev riigiidentiteet ei saa põhineda nende ebavõrdsuse normaliseerimisel, vaid eeldab tegevusi, mis on suunatud ebavõrdsuse ületamisele. Kuna sellega seotud barjäärid ja väljakutsed on enamus- ja vähemusgruppide jaoks tulenevalt nende erinevast positsioonist sotsiaalsel väljal erinevad, siis eeldab riigiidentiteedi mõiste sisustamine enamuse ja vähemuse uurimisel erinevaid definitsioone, mis seda arvestab. Sellest tulenevalt eeldab ka riigiidentiteedi mõiste operatsionaliseerimine empiiriliste uurin-gute tarvis enamuse ja vähemuse puhul erinevate mõõtmisinstrumentide loomist.

Toome selgituseks ühe lihtsa näite sotsiaalse välja subjektipositsioonide asümmeetria tagajärgede kohta Eesti rahvus-suhete uurimisel. Oletame, et me teeme fookusgrupi intervjuud kahe inimesega, kellest üks on eestlane ja teine eestivenelane. Edasi oletame, et nende seisukohad eri rahvusest inimeste võrdõiguslikkusega seoses kat-tuvad ning nad mõlemad ütlevad, et Eesti ühiskonnas peavad inimestel olema võrdsed võimalused sõltumata nende rahvuslikust taustast. Sotsiaalse välja asümmeetria aga viitab, et reaalselt on enamusgrupi liikmed paljudes valdkondades, näiteks tööturul, paremas positsioonis. Eesti tööturu statistika analüüs näitabki seda ühemõtteliselt (Krusell 2015). Sellises kontekstis on oluline tähele panna, et meie intervjuueritavate täpselt samas sõnastuses antud vastused omavad

nende endi jaoks väga erinevat subjektiivset tähendust. Need vastajad ütlevad oma vastustes tegelikult väga erinevaid asju, kuigi abstraktselt võttes on nende vastuste sõnastus täpselt samasugune. Eestlase antud vastus tähendab asümmeetrilise sotsiaalse välja kontekstis, milles eestlastel on domineeriv positsioon, sisuliselt nõustumist enamusgrupi domineerivast positsioonist loobumisega, st millegi äraandmisega; eestivenelase antud vastus aga tähendab nõustumist gruppidevahelise võrdsuse saavutamise, st millegi juurdesaamisega. Kuna millegi äraandmine või juurdesaamine on erinevad asjad, siis tuleb neid kaht vastust meie hüpoteetilises uuringus tõlgendada erinevalt, neid ei saa ühte patta panna. See ongi neoweberliku sotsiaalse tegevuse mõiste kõige lihtsam illustratsioon. Sotsiaalne tegevus on orienteeritud teisele toimijale ning leiab aset konkreetse sotsiaalses kontekstis, milles eri toimijate positsioonid on sageli hierarhiasuhtes.

Toodud näite lainel jätkates võib väita, et ka riigiidentiteedi uurimisel tuleb arvestada asjaolu, et enamusgrupi ja vähemusgrupi barjäärid ja väljakutsed on sotsiaalsel väljal väga erinevad. Tulenevalt eestivenelaste madalamast subjektipositsioonist on nende keskne riigiidentiteediga seotud väljakutse võrdväärse koha leidmises Eesti ühiskonna avalikus sfääris. Tegemist on väljakutsega selles mõttes, et tulenevalt sotsiaalse välja asümmeetriast võivad paljud eestivenelased tajuda enda ja riigi suhet mitte niivõrd kodaniku positsioonilt, mida õigusriigi põhimõte eeldaks, kui võrd vähemuskultuuri esindaja positsioonilt. Tulemusena näevad nad riigi poliitikaid mitte teistega võrdse kodaniku õiguste ja kohustuste võtmes, vaid vähemusrahvuse madalama staatuse ja sellest tuleneva potentsiaalse diskrimineerimise võtmes. Seega on eestivenelaste riigiidentiteedi empiirilise analüüsi keskne uurimisküsi-mus järgmine: kui võrd Eesti riiki tajutakse ka n-õ enda riigina, milles on võimalik ja seega omab mõtet võrdse kodanikuna

osaleda, või eestlastele 'kuuluva' riigina, milles jäädakse oma grupi madalama staatuse tõttu pigem kõrvaltvaatajaks?

Kuna neoweberlikus käsitluses on identiteet defineeritud toimijate vastastike suhete kaudu sotsiaalsel väljal, siis tuleb ka eestlaste ja eestivenelaste riigiidentiteeti analüüsida nende omavalhelises seoses. Seega, kui eestivenelaste riigiidentiteedi uurimisel on keskseks küsimuseks nende kuuluvustunne ja võrdne osalemine ühiskonnas võimaliku diskrimineerimise kontekstis, siis eestlaste puhul tõusetub selle küsimusega sümmeetriline küsimus põhirahvuse võimalikest privileegidest rahvusriikluse kontekstis. Lühidalt väljendab seda harva sõnastatav, kuid paljude eestlaste puhul vaikumisi eeldatav tees: "Eesti on eestlaste riik". Niisuguse hoiaku isenesestmõistatavus tuleneb ühelt poolt sotsiaalse välja struktuurist, milles ollakse domineerival positsioonil ja teiselt poolt Eesti rahvusriigi ajaloost ja selle kultuurilisest alusest, mille tulemusel eestlaste rahvustunne ja kodanikutunne on paljuski kattuvad. Lühidalt: kui eestivenelaste riigiidentiteedi analüüsi puhul on keskne uurimisküsimus nende rahvustunde ja kodanikutunde liiga suures eristumises, siis eestlaste puhul, vastupidi, nende kahe identiteedi liiga suures samastamises. Viimase võib empiirilise uuringu tarvis operatsionaliseerida kaasamisvalmiduse kaudu: kuivõrd ollakse valmis arvestama ühiskonna asjades vähemusgrupi liikmetega kodanike võrdõiguslikkuse põhimõtte alusel?

EESTI RIIGIIDENTITEEDI EMPIIRILINE UURING. Selles peatükis analüüsime Eesti riigiidentiteeti neoweberliku lähenemise võtmes viimase Eesti ühiskonna monitooringu andmestiku põhjal. Nagu eespool öeldud, tulenevalt erinevast väljapositsioonist eeldab Eesti riigiidentiteedi uurimine eestlaste ja eestivenelaste puhul kaht erineva rõhuasetusega uurimisinstrumenti. Rõhutame veelkord, et tegemist on põhimõttelise

erinevusega, võrreldes positivistlike identiteedikäsitlustega, mis kasutavad sotsiaalse välja erinevatel subjekti-positsioonidel toimijatele küsimuste esitamisel põhimõtteliselt samu sõnastusi. See aga viib sageli vajadusele sõnastada ankeediküsimused väga abstraktselt, mis omakorda viib selleni, et sotsiaalse välja hierarhia neis esile ei tule ning uurija jääb ilma informatsioonist, mis on rahvussuhete analüüsil võtmetähtsusega.

Monitooringus määratleti eestivenelaste riigiidentiteet (EVRI) nende sotsiaalse orientatsioonina, mida iseloomustavad Eesti rahva hulka kuulumise tähtsustamine, sellega seotud õiguste ja kohustuste väärtustamine ning Eesti riigi oluliste sümbolite omaksvõtmine. Nimetatud tunnuste mõõtmiseks konstrueerisime EVRI indeksi, mis koosneb kolmest komponendist. Nendeks on hinnangud väidetele *Kui Te mõtlete endast kui oma rahvuse esindajast ja Eestimaa rahva esindajast, siis kelle hulka kuuluvaks Te end peate?, Eesti riik kaitseb minu õigusi ja pakub avalikke hüvesid ning Tunnen uhkust, nähes lehvimas Eesti lippu.* Eelnevad testid kinnitasid, et just nende tunnuste kaudu on kõige sobivam mõõta nii eestivenelaste teadvustatud kui ka emotsionaalset kuuluvustunnet Eesti riiki. Viimased kaks komponenti on riigiidentiteedi elementidena intuiitiivselt hästi mõistetavad ja lahtiseletamist ei vaja. Küll aga võib esimese puhul lisada, et seadime eesmärgiks uurida, neoweberlikust perspektiivist lähtuvalt, kuivõrd eestivenelased tajuvad ühelt poolt oma etnilist kuuluvust ja teiselt poolt kuulumist Eesti rahva kui terviku hulka kas vastanduvate või teineteist täiendavate identiteetidena.

Eestlaste riigiidentiteet (ERI) määratleti nende integratsiooni kaasamise valmidust väljendava sotsiaalse orientatsioonina, mida iseloomustavad vähemusrahvuste liikmete tunnustamine Eesti ühiskonna olulise osana, nende huvidega arvestamine võrdõiguslikkuse põhimõtte alusel ning Eesti rahva kui terviku hulka kuuluvuse väärtustamine. ERI indeks koosneb

järgmisest kolmest komponendist: hinnatud väidetele *Mitte-eestlaste kaasamine Eesti riigi juhtimisse on Eestile kasulik, Mitte-eestlaste arvamusi tuleks paremini tunda ja nendega senisest rohkem arvestada, sest nad on tähtis osa Eesti ühiskonnast ning Kui Te mõtlete endast kui oma rahvuse esindajast ja Eestimaa rahva esindajast, siis kelle hulka kuuluvaks Te end peate?* Eelnevad testid kinnitasid, et just need tunnused mõõdavad kõige paremini eestlaste valmidust kaasata eestivenelased Eesti ühiskonna toimimisse eestlastega võrdsel alusel. Ka selle konstrukti puhul võib lisada, et kui selle esimesed kaks komponenti on intuiitiivselt mõistetavad, sest seonduvad otseselt vähemuste kaasamise valmidust väljendavate näitajatega, siis viimase sissevõtmine põhineb neoweberlikul sotsiaalsuse ideel, st eestlaste tugeva riigiidentiteedi oluliseks tunnuseks on mitte ainult oma etnilise kuuluvuse tähtsustamine, vaid ka Eestimaa rahva kui terviku hulka kuuluvuse väärtustamine, mis viitab rahvusriigi mõtestamist mitte etnilisel, vaid kodanike-riigi põhimõttel.

Seega, kui mõlema indeksi esimesed kaks komponenti on kahe grupi erinevat väljapositsiooni arvestades erinevad, siis kolmas komponent on väliselt küll sama, kuid kuna selle küsimuse kontekstuaalne tähendus sotsiaalse välja erinevate subjektipositsioonide jaoks on erinev, siis on tegemist ikkagi subjektiivselt erinevate küsimustega. Lisame lõpuks veel juurde, et mõlema indeksi puhul andsime kõigile kolmele vastusele kuni kolm punkti, olenevalt sellest, kui tugevat nõustumist see neljapunktilisel skaalal küsimusega kirjeldatud nähtusele väljendas. Seega kasutasime seitsmepunktilist skaalat, milles oli võimalik saada minimaalselt 3 ja maksimaalselt 9 punkti ning kus kõrgem indeksi väärtus tähendab ka tugevamat riigiidentiteeti. Seega on 7–9 punkti saanud vastajad tugeva riigiidentiteedi, 5–6 punkti saanud vastajad keskmise riigiidentiteedi ning 3–4 punkti saanud vastajad nõrga riigiidentiteedi kandjad.

Festivenelaste riigiidentiteedi seosed. Monitooringu tulemuste analüüs näitab, et eestivenelased jagunevad kolme segmendi-gruppi järgmiselt: 17 kuulub nõrga, 47 protsenti keskmise ja 36 protsenti tugeva riigiidentiteediga segmendigruppi. Eesti kodakondsuse omamine ja eesti keele oskus on oodatult olulised riigiidentiteedi faktorid. Kui nõrga riigiidentiteedi grupis on Eesti kodanikke vaid natuke rohkem kui kolmandik vastajatest, siis keskmise ja

Eesti keelt õpitakse küll üha enam, sest seda peetakse tööturul kasulikuks, kuid riiklikke keeleõppe poliitikaid tajutakse ülaltpoolt tuleva survena, mis kutsubki esile negatiivse vastureaktsiooni.

tugeva riigiidentiteediga grupist moodustavad Eesti kodanikud üle poole. Seega on kodakondsuse omamise ja ühelt poolt nõrga ning teiselt poolt keskmise ja tugeva riigiidentiteedi omamise vahel märkimisväärne seos. Sarnane seos valitseb ka eesti keele oskuse ja riigiidentiteedi tugevuse vahel. Kui tugeva ja keskmise riigiidentiteediga gruppides läheneb end hästi eesti keelt oskajaks pidajate osakaal pooleni vastajatest, siis nõrga riigiidentiteediga grupis jääb eesti keelt hästi valdajate osakaal alla kolmandiku. Saadud proportsioonid näitavad, et kuigi eestivenelaste riigiidentiteet, kodakondsusstaatus ja eesti keele valdamine on omavahel seotud, ei ole see seos siiski ka üksühene, st ka tugeva riigiidentiteediga grupis on ilma Eesti kodakondsuse ja hea eesti keele oskusega inimesi ja vastupidi,

		Eestivenelaste riigiidentiteet		
		nõrk (3–4 punkti)	keskmine (5–6 punkti)	tugev (7–9 punkti)
Piirkond, hii-ruut $p^* = 0,00$	Tallinn	17	43	40
	Ida-Virumaa	24	55	21
	Muu Eesti	9	46	45
Ühiskonna kiht, hii-ruut $p = 0,22$	1–3	22	49	29
	4–6	16	48	36
	7–10	14	42	44
Kodakondsus, hii-ruut $p = 0,02$	Eesti	12	49	39
	Kodakondsusetu	24	46	30
	Vene	22	44	34
Haridus, hii-ruut $p = 0,39$	Põhiharidus ja vähem	25	42	33
	Kutse- ja keskeriharidus	15	45	40
	Keskharidus	19	48	33
	Kõrgharidus	14	52	34
Vanus, hii-ruut $p = 0,00$	15–24	18	50	32
	25–39	24	49	27
	40–59	19	49	32
	60–75	9	36	55

TABEL 1. Eestivenelaste riigiidentiteedi seosed demograafiliste tunnustega, %
Märkus. * p – olulisuse tõesaatus

Allikas: autori arvutused

nõrga riigiidentiteediga grupis on suur hulk Eesti kodakondsuse ja hea eesti keele oskusega inimesi.

Tabel 1 toob esile eestivenelaste riigiidentiteedi ning demograafiliste näitajate seosed. Sellest nähtub, et Eesti kodakondsusega vastajate seas on võrreldes teiste kodakondsusstaatustega mõnevõrra suurem tugeva (39%) ja keskmine riigiidentiteediga vastajate osakaal (49%) ning tunduvalt väiksem nõrga riigiidentiteediga vastajate osakaal (12%). Eesti kodakondsuseta vastajatelt küsiti monitooringus ka nende kodakondsuseelistust ning selgus, et kui valdaval osal neist, kes ei taha endale Eesti kodakondsust, on nõrk või pigem nõrk riigiidentiteet (79%), siis Eesti kodakondsuse soovijatel on sama protsent peaaegu poole väiksem (42%). Samas on ka viimane number ikkagi märkimisväärne,

mis kinnitab eelnevates uuringutes tehtud järeldust, et paljude eestivenelaste jaoks on Eesti kodakondsus pigem instrumentaalse kui kuuluvustunnet väljendava tähendusega.

Ka vastajate elukoht on oluline riigiidentiteediga seotud hoiakute eristaja – kui Tallinnas ja mujal Eestis on tugeva riigiidentiteediga pea pooled vastajatest, siis Ida-Virumaal on neid ligikaudu kaks korda vähem. Selline tulemus ei ole iseenesest uudiseks, kuid annab siiski olulise signaali lõimumispoliitika kujundajatele. Kõige tugevam on eestivenelaste riigiidentiteet mujal Eestis, kus nõrga riigiidentiteediga vastajate osakaal on Tallinna ja Ida-Virumaaga võrreldes kaks kuni kolm korda väiksem (9%). Seega on eestikeelse keskkonna domineerimine teistes Eesti piirkondades oluline riigiidentiteedi faktor.

		Eestivenelaste riigiidentiteet		
		nõrk	keskmine	tugev
1. Usaldus				
Usaldus Eesti riigi vastu, hii-ruut p* = 0,00	Nõrk	47	18	9
	Keskmine	47	55	36
	Tugev	5	27	55
2. Kontaktid				
Kui palju on eestlasi sõprade, lähedaste tuttavate hulgas? hii-ruut p = 0,00	Vähesed	60	49	43
	Umbes pooled või rohkem	15	31	44
Kui palju on eestlasi naabrite seas? hii-ruut p = 0,01	Vähesed	41	43	33
	Umbes pooled või rohkem	22	31	43
Kui palju on eestlasi õpingu- ja töökaaslaste seas? hii-ruut p = 0,00	Vähesed	28	29	23
	Umbes pooled või rohkem	22	30	33
3. Hoiakud				
Arvamus, et eestlaste võimalused on järgmistes valdkondades mõnevõrra või palju paremad				
Sissetulekud ja materiaalne heaolu, hii-ruut p = 0,00		80	59	56
Haridusvõimalused lastele, hii-ruut p = 0,00		64	58	46
Kaasatus oma linna/valla elu mõjutavate otsuste tegemisse, hii-ruut p = 0,01		76	62	58
Kaasatus oma linna/valla elu mõjutavate otsuste tegemisse, hii-ruut p = 0,00		90	83	72
Võimalus saada juhtivale ametikohale riigi- ja omavalitsusasutustes, hii-ruut p = 0,00		92	82	76
Kas olete viimasel paaril aastal kokku puutunud olukorraga, kus töökohal on kedagi eelistatud rahvuse või emakeele tõttu? hii-ruut p = 0,01	Jah	21	13	10
Ma vaatan lootusega tulevikku, hii-ruut p = 0,00	Täiesti või pigem nõus	61	81	85
Mul ei ole võimalust mõjutada ühiskonda, hii-ruut p = 0,01	Täiesti või pigem nõus	79	60	58
Mil määral kujutab Venemaa endast praegu ohtu Eesti iseseisvusele? hii-ruut p = 0,00	Mõningasel või suurel määral	6	10	19
Mil määral kujutab Venemaa endast praegu ohtu rahvus-suhetele Eestis? hii-ruut p = 0,02	Mõningasel või suurel määral	6	14	20

TABEL 2. Eestivenelaste riigiidentiteedi seosed inim- ja sotsiaalse kapitali näitajatega

Märkus. * p – olulisuse tõesnäosus

Allikas: autori arvutused

Sotsiaalne kihistumine on elukohaga võrreldes mõnevõrra väiksem riigiidentiteedi mõjutaja – end kõige kõrgemas ühiskonnakihti määratlenud vastajatest on ligikaudu pooled (44%) tugeva riigiidentiteediga, end kõige madalamasse kihti määratlenute hulgas on vastav number 29 protsenti. Vanuse lõikes võib öelda, et kui teistes vanusegruppides olulisi erinevusi riigiidentiteedi tugevuses ei esine, siis 60–75aastased eristuvad siin üllatavalt positiivselt. Nende hulgas on kõrge riigiidentiteediga vastajaid koguni

Eestivenelaste riigiidentiteeti mõjutavad eelkõige elukoha piirkond ja vanus.

55 protsenti, teiste puhul jääb see näitaja kolmandiku piirimaile. Mõtlemapanev fakt lõimumispoliitika edasise kavandamise seisukohalt peitub asjaolus, et hariduse lõikes olulisi erinevusi riigiidentiteedi gruppide vahel ei ole. Seega ei ole eestivenelaste riigiidentiteedi tugevus seotud teadmiste tasemega, vaid emotsionaalsete hoiakutega. Samasuguse signaali poliitika kujundajatele annab ka eespool esitatud sotsiaalse kihistumise ja riigiidentiteedi seoses analüüs.

Tabel 2 kirjeldab eestivenelaste riigiidentiteedi seoseid mitmete inim- ja sotsiaalse kapitali näitajatega, nagu usaldus, kontaktid eestlastega, rahustevahelise võrdsuse ning oma võimaluste tajumisega nii ühiskonnas kui tööturul ja Venemaa poolt tuleva tajutud ohu näitajatega. Riigi ja ühiskonna normaalsete suhete aluseks on usaldus ning eelnevad monitooringud kinnitavad, et eestlaste ja eestivenelaste võrdluses on siin väga suured erinevused (Vetik *et al.* 2010). Mõnevõrra väiksemas mahus on erinevused olemas ka eestivenelaste eri segmendigruppide vahel. Kui tugeva riigiidentiteediga vastajate usaldus Eesti

riigi vastu on valdavalt kas tugev (55% vastajate puhul) või keskmine (36% vastajate puhul), siis nõrga riigiidentiteediga vastajatest on tugev usaldus Eesti riigi vastu vaid üheksal protsendil.

Usalduse tekkimise üheks aluseks on gruppidevahelised kontaktid. Monitooringu tulemused kinnitavad, et nõrga riigiidentiteediga vastajatel on palju vähem kontakte eestlastega võrreldes tugeva riigiidentiteediga vastajatega. Näiteks on neil oluliselt vähem eestlastest sõpru ja lähedasi tuttavaid – vaid kuuendikul nõrga riigiidentiteediga vastajatel on umbes pooled sõpradest ja lähedastest tuttavatest eestlased. Tugeva riigiidentiteediga vastajad puutuvad eestlastega aga tunduvalt rohkem kokku, 44 protsenti nimetatud grupist ütleb, et pooled või isegi rohkem nende sõpradest ja lähedastest tuttavatest ning naabritest on eestlased. Naabrite ning õpingu- ja töökaaslaste seas on eestlasi veidi rohkem siiski ka nõrga riigiidentiteediga grupis.

Usalduse ja kontaktide puhul esiletulnud muster väljendub ka hoiakutes sotsiaalse ebavõrdsuse osas. Tervikuna võib öelda, et enamik venekeelsest elanikkonnast peab eestlaste võimalusi ühiskonnale eri valdkondades märksa paremaks võrreldes enda omadega. Samas on nõrga riigiidentiteediga vastajad selles enam veendunud kui tugeva riigiidentiteediga vastajad. Suur osa (90–92%) on arvamusel, et eestlastel on paremad võimalused tööks juhtival ametikohal riigi- ja omavalitsusasutustes ning tegevuseks poliitikas. Ka võimalusi heaks sissetulekuks peavad nõrga riigiidentiteediga vastajad eestlastele paremateks tunduvalt sagedamini (80%). Mõnevõrra vähem nähakse selles grupis, et eestlastel oleksid paremad haridusvõimalused lastele (64%). Suurim erinevus eri riigiidentiteedi gruppide vahel on arvamuses sissetuleku ja materiaalse heaolu ebavõrdsuse kohta – eestlaste võimalusi peab selles valdkonnas paremaks 56 protsenti tugeva ja 80 protsenti nõrga riigiidentiteediga gruppide

vastajatest. Umbes samas proportsioonis erinevus tuleb välja ka omavalitsuses või riigiasutuses juhtiva töökoha saamise võimaluste, otsustesse kaasamise ning poliitilise tegevuse hindamise puhul, kus nende kahe grupi erinevus on umbes kakskümmend protsendipunkti. Üks viiendik nõrga riigiidentiteediga on märganud töökohal ebavõrdset kohtlemist, mis on kaks korda rohkem võrreldes tugeva riigiidentiteediga grupiga. Samas näitab erinevate ebavõrdsushoiakute omavahe-line võrdlus, et osaliselt on siin tegemist stereotüüpidega, sest ühelt poolt peab enamik eestivenelasi eestlaste võimalusi enda omadega võrreldes paremaks, kuid reaalselt kokkupuudet diskrimineerimisega on vaid vähestel. Seega põhineb nüüsgune arvamus mitte isiklikul kogemusel, vaid grupi üldistatud ettekujutusel.

Lõpuks, usalduse, kontaktide ja võrdsushoiakutega samalaadne muster valitseb ka erinevate segmendigruppide

tulevikunägemuste võrdluses. Nõrga riigiidentiteediga vastajate arvamus oma võimaluste kohta ühiskonda mõjutada on palju pessimistlikum võrreldes tugevat riigiidentiteeti omajatega – suurem osa neist on arvamusel, et neil ei ole võimalik ühiskonda mõjutada ning vaid kümnendik usub vastupidist. Tugeva riigiidentiteediga vastajad näevad enda rolli ühiskonnas mõjukamana ning ligikaudu pooled usuvad, et neil on võimalus mõjutada ühiskonda. Nõrga riigiidentiteediga grupp on ka tulevikuperspektiivide osas märksa pessimistlikum – vaid veidi üle poole neist vaatab tulevikku lootustega, samas kui tugeva riigiidentiteediga vastajate puhul teeb seda 85 protsenti vastajatest.

Eestlaste riigiidentiteedi seosed. Kui eestivenelaste puhul huvitas meid Eesti riiki ja ühiskonda kuulumistunde ja osaluse väärtustamine, siis eestlaste puhul oli keskseks uurimisobjektiks eestivenelaste kaasamine

		Eestivenelaste riigiidentiteet		
		nõrk (3–4 punkti)	keskmine (5–6 punkti)	tugev (7–9 punkti)
Piirkond, hii-ruut p* = 0,00	Tallinn	22	43	35
	Ida-Virumaa	46	51	3
	Muu Eesti	23	62	15
Ühiskonna kiht, hii-ruut p = 0,08	1–3	28	49	23
	4–6	28	57	15
	7–10	17	58	24
Haridus, hii-ruut p = 0,00	Põhiharidus ja vähem	32	60	8
	Kutse- ja keskeriharidus	27	57	16
	Keskharidus	29	59	12
	Kõrgharidus	15	53	32
Vanus, hii-ruut p = 0,24	15–24	28	59	13
	25–39	16	64	20
	40–59	26	57	17
	60–75	28	48	24
	75+	32	47	21

TABEL 3. Eestlaste riigiidentiteedi seosed demograafiliste tunnustega, %
Märkus. * p – olulisuse tõesaosus

Allikas: autori arvutused

Eesti riiki ja ühiskonda võrdsete võimaluste põhimõtte alusel. Eestlaste riigiidentiteedi (ERI) indeksi puhul kasutasime EVRI indeksiga analoogset skeemi, mille alusel moodustasime kolm segmendigruppi: 3–4 punkti saanud vastajaid iseloomustab nõrk, 5–6 punkti saanud vastajaid keskmine ja 7–9 punkti saanud vastajaid tugev riigiidentiteet.

Monitooringu tulemustest lähtub selge sõnum: riigi toetus Ida-Virumaale peaks olema senisest palju tugevam.

Tulemuste analüüs näitab, et antud valimis kuuluvad 24 protsenti eestlastest vastajatest nõrga, 48 protsenti keskmise ja 16 protsenti tugeva riigiidentiteediga segmenti.

Kuna eestlaste positsioon sotsiaalsel väljal erineb eestivenelaste omast ning tegemist on ühiskonnas domineeriva grupiga, siis on ka antud alaosa rõhuasetused mõnevõrra erinevad võrreldes eelmisega. Näiteks ei ole eestlaste puhul mõtet analüüsida eesti keele oskust ja Eesti kodakondsuse omamist, samuti nende riigiidentiteedi seoseid mitmete demograafiliste ja inim- ja sotsiaalse kapitali tunnustega, mis nende jaoks ei seonu otseselt lõimumise teemaga ja ei saa seega näidata lõimumisalaseid hoiakuid. Seega keskendumine alljärgnevas ainult mõnele näitajale, millel on otsene seos riigiidentiteedi teemaga. Samas esitame eestlaste demograafiliste tunnuste ning inim- ja sotsiaalse kapitali tunnuste tabelid sarnaselt eestivenelaste tabelitega, et lugejal tekiks võrdluse võimalus.

Tabel 3 kinnitab, et samamoodi nagu eestivenelaste puhul on ka eestlaste puhul nende elukoht väga oluliseks riigiidentiteedi tugevuse eristajaks – kui Ida-Virumaal omab tugevat riigiidentiteeti

vaid 3 protsenti vastajatest, siis Tallinnas tõuseb see 35 protsendini ja ülejäänud Eestis jääb 15 protsendi juurde. Kui Tallinn ja ülejäänud Eesti ei eristu nõrga riigiidentiteedi vastajate võrdluse lõikes (Tallinnas 22%, mujal Eestis 23%), siis Ida-Virumaal on neid teiste piirkondadega võrreldes poole rohkem, moodustades peaaegu poole vastajatest. Seega on Ida-Virumaa Eesti riigiidentiteedi mõttes kõige problemaatilisem piirkond mitte ainult eestivenelaste, vaid ka eestlaste puhul.

Erinevalt eestivenelastest on eestlaste riigiidentiteet ja hariduse tase omavahel seotud. Kui põhiharidusega vastajate puhul on igal kolmandal nõrk riigiidentiteet ning vaid iga kümnes kuulub tugeva riigiidentiteedi segmenti, siis kõrgharidusega inimeste puhul see suhe vastupidine – vaid kuuendik neist omab nõrka ja kolmandik tugevat riigiidentiteeti. Toodud numbrid annavad olulise pidepunkti kaasamishoiakute edendamiseks eestlaste seas, sest selgub, et üks võti on hariduses. Erinevalt eestivenelastest eestlaste puhul ühiskonna kihtide lõikes selgeid mustreid välja ei joonistu ning sama võib öelda ka vanuse kohta.

Ainus valdkond, mida tabelis 4 on mõtet siinkohal enamuse poolt vähemuste kaasamise valmiduse perspektiivis kommenteerida, on rahvustevaheliste kontaktide hulk ja kvaliteet. Kontaktiteooria väidab, et kultuuridevahelistel kontaktidel on potentsiaal genereerida vastastikku positiivseid hoiakuid (Dixon *et al.* 2005) ning see uuring kinnitab seda. Monitooringu tulemused toovad esile, et kontaktide puhul on märkimisväärsed erinevused nii lähedaste ja sõpradega kui ka õpingu- ja töökaaslastega ühelt poolt nõrga riigiidentiteediga ja teiselt poolt keskmise ja tugeva riigiidentiteediga vastajate vahel. Kui nõrga riigiidentiteediga grupi puhul on sõprade ja lähedaste tuttavate seas eestlasi vaid 4 protsenti vastajatest, siis tugeva riigiidentiteediga grupi puhul ulatub see 15 protsendini. Analoogne muster valitseb kontaktide puhul ka õpingu- ja töökaaslastega – kui nõrga

		Eestlaste riigiidentiteet		
		nõrk	keskmine	tugev
1. Usaldus				
Usaldus Eesti riigi vastu, hii-ruut $p^* = 0,01$	Nõrk	14	7	12
	Keskmine	54	39	37
	Tugev	32	54	51
2. Kontaktid				
Kui palju on venelasi sõprade, lähedaste tuttavate hulgas? hii-ruut $p = 0,09$	Vähesed	55	58	54
	Umbes pooled või rohkem	4	8	15
Kui palju on venelasi naabrite seas? hii-ruut $p = 0,12$	Vähesed	45	39	43
	Umbes pooled või rohkem	17	21	27
Kui palju on venelasi õpingu ja töökaaslaste seas? hii-ruut $p = 0,09$	Vähesed	32	42	38
	Umbes pooled või rohkem	6	11	12
3. Hoiakud				
Arvamus, et eestlaste võimalused on järgmistes valdkondades mõnevõrra või palju paremad				
Sissetulekud ja materiaalne heaolu, hii-ruut $p = 0,02$		36	35	34
Haridusvõimalused lastele, hii-ruut $p = 0,04$		34	40	39
Kaasatus oma linna/valla elu mõjutavate otsuste tegemisse, hii-ruut $p = 0,32$		49	53	46
Poliitilise tegevuse võimalused, hii-ruut $p = 0,51$		47	58	53
Võimalus saada juhtivale ametikohale riigi- ja omavalitsusasutustes, hii-ruut $p = 0,42$		56	64	60
Töötasu õiglus, hii-ruut $p = 0,20$	Vähem kui õiglane	50	44	33
Ma vaatan lootusega tulevikku, hii-ruut $p = 0,01$	Täiesti või pigem nõus	84	85	83
Mul ei ole võimalust mõjutada ühiskonda, hii-ruut $p = 0,00$	Täiesti või pigem nõus	61	45	44
Mil määral kujutab Venemaa endast praegu ohtu Eesti iseseisvusele? hii-ruut $p = 0,03$	Mõningasel või suurel määral	78	74	63
Mil määral kujutab Venemaa endast praegu ohtu rahvusühetele Eestis? hii-ruut $p = 0,12$	Mõningasel või suurel määral	76	75	72

TABEL 4. Eestlaste riigiidentiteedi seosed inim- ja sotsiaalse kapitali näitajatega

Märkus. * p – olulisuse tõesus

Allikas: autori arvutused

riigiidentiteediga grupi puhul on venelastest õpingu- ja töökaaslasti 6 protsenti, siis kõrge riigiidentiteediga grupi puhul kaks korda rohkem ehk 12 protsenti.

KOKKUVÕTE. Artikli eesmärk oli põhjendada neoweberliku riigiidentiteedi käsitlemise adekvaatsust mitmekultuurilise Eesti ühiskonna kontekstis ning

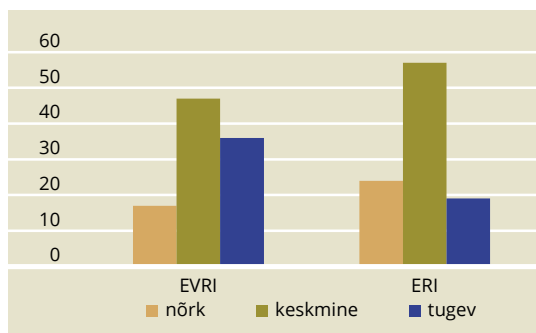
analüüsida viimase Eesti ühiskonna monitooringu andmeid sellisel viisil mõtestatud riigiidentiteedi võtmes. Monitooringus eeldati, et Eesti ühiskonna lõimumise edukus sõltub paljuski sellest, kui võrd meil õnnestub kujundada kõiki Eesti inimesi ühendav avalik sfäär, millega nii eestlased kui ka eestivenelased saavad end samastada ja milles nad tunnevad ennast ning oma kultuuri turvalisena. Sellise ühendava avaliku sfääri kujunemine sõltub suurel määral ühelt poolt eestivenelaste osalemisest Eesti ühiskonna asjades, teiselt poolt eestlaste poolt vähemusrahvuste kaasamise valmidusest ühiskonna avalikku sfääri võrdsel alusel.

Eestivenelaste Eesti ühiskonnas osalemise üks eelduseid on riigi poliitikate tajumine mitte ülalt alla tulevate sunni, vaid oma võimaluste avardamise võtmes. Paraku toovad mitmed eelnevad uuringud välja 'reaktiivse identiteedi' fenomeni (Vetik ja Helemäe 2011, Nimmerfeldt 2011), mis viitab vähemuste poolt Eesti riigi rahvuspoliitika tajumisele assimilatīvseks. Analüüsid kinnitavad ka seda, et paljud eestivenelased reageerivad tajutud assimilatīvsele survele tugeva sümboolse piiri konstrueerimisega enese ja riigi vahele, seades sellega küsimärgi alla lõimumise edukuse ka nendes valdkondades, kus väliselt tundub, et lõimumine on juba toimunud. Reaktiivse identiteedi mõju väljendub muuhulgas kahes keskses integratsioonivaldkonnas, milleks on eesti keele õppimine ja Eesti

kodakondsuse omandamine. Eelnevad integratsiooni monitooringud on näidanud, et eestivenelaste poolt eesti keele õppimise integratiivne potentsiaal on vähenenud, st eesti keelt õpitakse valdavalt instrumentaalsetel kaalutustel, mis ei toeta kuuluvustunnet Eesti riiki ja ühiskonda (Vihalemm 2008). Eesti keelt õpitakse küll üha enam, sest seda peetakse tööturul kasulikuks, kuid samas tajutakse riiklikke keeleõppe tõhustamise poliitikaid sageli ülaltpoolt tulevate survena, mis kutsubki esile negatiivse vastureaktsiooni, muutes vastava tegevuse puhtinstrumentaalseks. Samasugune muster on märgatav ka naturalisatsiooniprotsesside puhul.

Viimases monitooringus mõõtsime eestivenelaste riigiidentiteeti kolme tunnuse abil moodustatud koordineksite kaudu. Tervikuna peegeldab selliselt mõõdetud Eesti riigiidentiteedi hetkeseisu joonis 1 – kui eestivenelaste puhul on nõrga, keskmise ja tugeva riigiidentiteedi proportsioon vastavalt 17, 47 ja 36 protsenti, siis eestlaste puhul on see 24, 57 ja 19 protsenti. Kui pidada Eesti ühiskonna lõimumise toetajate hulka kuuluvaks vähemalt keskmise tugevusega riigiidentiteedi kandjaid, siis ligikaudu 80 protsenti mõlemast grupist moodustavad piltlikult öeldes need kaks sammast, millel eestlaste ja eestivenelaste ühisosa Eesti ühiskonnas püsib. Esimesel pilgul võib mõjuda ootamatuna, et eestivenelaste riigiidentiteet on paari protsendipunkti võrra kõrgem eestlaste omast. Neoweberliku lähenemise seisukohalt aga ei ole selles midagi ebanormaalset, st Eesti riik ei ole siin mõtestatud ainult etniliste eestlaste omandina, mis õigustaks ootust, et nende riigiidentiteet peaks vähemustega võrreldes tingimata kõrgem olema. Tervikuna võib joonisel väljenduvat mustrit vaadates öelda, et arvestades Eesti ühiskonna rahvussuhete ajaloolist ja geopolitiilist konteksti, on tegemist piisavalt hästi tasakaalustatud süsteemiga.

Artikli empiirilise osa tulemusi üldistades võib öelda, et nii eestivenelaste

JOONIS 1. ERI ja EVRI võrdlus, %

Allikas: Statistikaamet

kui ka eestlaste grupi puhul on tendents selles suunas, et kõrgema inim- ja sotsiaalse kapitaliga inimestel on enamasti ka tugevam riigiidentiteet. Näiteks on tugeva riigiidentiteediga vastajatel kontakte teise rahvuse esindajatega palju rohkem võrreldes nõrga riigiidentiteedi kandjatega. Eestivenelaste puhul võib öelda, et nende riigiidentiteeti mõjutavad eelkõige sellised demograafilised tunnused nagu elukohta piirkond ja vanus. Piirkonna mõttes on kõige probleemsem Ida-Virumaa, kus võrreldes teiste piirkondadega on kõige suurem nõrga riigiidentiteediga segmendigrupp ja kõige väiksem tugeva riigiidentiteediga segmendigrupp. Vanusegruppide lõikes eristub väga tugevalt üle 60aastaste grupp, kelle seas on kõigi teiste vanusegruppidega võrreldes umbes kaks korda vähem nõrga riigiidentiteedi kandjaid ja umbes kaks korda rohkem tugeva riigiidentiteedi kandjaid. Need leiud võiksid olla oluline informatsioon lõimumispoliitika kujundamisel.

Eestlaste kaasamisvalmidust mõjutavad demograafilistest tunnustest kõige tugevalt haridus ja elukoht. Hariduse puhul selgub, et põhiharidusega vastajate rühmas on kõrgharidusega vastajatega võrreldes kaks korda enam nõrga riigiidentiteedi kandjaid ja neli korda vähem tugeva riigiidentiteedi kandjaid. Kutse- ja keskharidusega ja kõrgharidusega gruppide võrdluses on erinevused väiksemad, kuid siiski märkimisväärsed – seal on kaks korda enam nõrga riigiidentiteedi kandjaid ja kaks korda vähem tugeva riigiidentiteedi kandjaid. Seega sõltub eestlaste kaasamisvalmidus väga tugevalt nende haridusest, mis on samuti oluline informatsioon lõimumispoliitika kujundamisel. Piirkonna lõikes eristub aga väga tugevalt, samamoodi nagu eestivenelaste puhul, Ida-Virumaa. Seal on nõrka riigiidentiteeti kandvaid eestlasi kaks korda enam võrreldes teiste piirkondadega ning tugeva riigiidentiteedi kandjaid vaid paar protsenti valimist. Seega, mõlema ploki puhul on

just piirkond selleks demograafiliseks tunnuseks, mis mõjutab riigiidentiteeti kõige enam. Tegemist on teatud mõttes objektiivse nähtusega, arvestades piirkonna demograafilist struktuuri ja majandusprobleeme. Samas ei vähenda see monitooringu tulemustest lähtuva sõnumi selgust: riigi toetus Ida-Virumaale peaks olema senisest palju tugevam.

***Eri rahvusrühmade
arusaamade
erinevust Venemaaga
seoses ei tuleks üle
dramatiseerida, see on
erinevus, mida tuleb
õppida aktsepteerima,
kuni aeg teeb oma töö.***

Lõpuks, riigiidentiteedi seisukohalt on oluline vaadata tabelites 2 ja 4 ka neid numbreid, mis on seotud Venemaa suunalt tulevate ohtude tajumisega Eesti rahvussuhetele ja iseseisvusele. Need numbrid näitavad, et eestlaste ja eestivenelaste hoiakud erinevad mäekõrguselt – kui eestlastest näeb Venemaalt tulevat ohtu umbes kolmveerand, siis eestivenelastest umbes kümnendik vastajatest. Tegemist on erinevusega, mis kindlasti mõjutab paljude eestlaste kaasamisvalmidust eestivenelaste suhtes. Samas on ka selline erinevus paljuski objektiivne paratamatus, sest tuleneb eri gruppide erinevast elukogemusest. Ei ole midagi loomulikumat selles, et enamik eestivenelasi näeb Venemaad heledamates toonides ja ei ole sugugi üllatav, et enamiku eestlaste jaoks on Venemaa potentsiaalne ohu allikas. Inimlikul tasemel saame kõik sellest väga hästi aru, sest inimesed ei ole masinad ja neilt ei saa nende päritolu, kultuuritausta

ja ajaloomälu jõuga ära võtta. Kõik katsed seda poliitika teha lõpevad vastupidise efektiga, mida Eesti kontekstis kinnitab kõige jõulisemalt Pronkssõduri saaga. Seega, eri gruppide arusaamade erinevust

Venemaaga seoses ei tuleks üle dramatiseerida, see on erinevus, mida tuleb õppida aktsepteerima, kuni aeg teeb oma töö.

KASUTATUD KIRJANDUS

- ALMOND, G., VERBA, S. (1963). *The civic culture: Political attitudes and democracy in five nations*. New Jersey: Princeton.
- BERRY, J. (1997a). Acculturation: Living successfully in two cultures. – *International Journal of Intercultural Relations*, 29, 697–712.
- BERRY, J. (1997b). Immigration, acculturation and adaptation. – *Applied Psychology: An International Review*, 46 (1), 5–68.
- BERRY, J., SAM, D. (2006). *Cambridge handbook of acculturation psychology*. Cambridge University Press.
- CASTELLS, M. (1998). *The power of identity, the information age: Economy, society and culture*. II. Blackwell Publishing.
- CRUL, M., VERMEULEN, H. (2003). The future of the second generation: The integration of migrant youth in six European countries. – *International Migration Review*, 37 (4), 302–320.
- DIXON, J., DURRHEIM, K., TREDOUX, C. (2005). Beyond the optimal contact strategy. – *American Psychologist*, 60 (7), 697–711.
- EESTI ÜHISKONNA INTEGRATSIOONI MONITOOING. (2014). Riigihange 154513.
- EESTI ÜHISKONNA MONITOOINGU HANGE. (2014).
- EMIRBAYER, M. (1997). Manifesto for a Relational Sociology. – *The American Journal of Sociology*, 103 (2), 281–317.
- GORDON, M. (1994). *Assimilation in American life*. Oxford University Press.
- KALLAS, K., VETIK, R., KRUSVALL, J., SAAR, E., HELEMÄE, L., KIRSS, L., LEPPIK, C., SEPPEL, K., KIVISTIK, K., UBAKIVI-HADACHI, P. (2015). Eesti ühiskonna integratsiooni monitooring 2015. Uuringu aruanne. Tallinna Ülikooli Balti uuringute Instituut, SA Poliitikauuringute Keskus Praxis. – <http://www.praxis.ee/wp-content/uploads/2015/09/1peatykk.pdf>
- KRUSELL, S. (2015). Eestlased ja mitte-eestlased tööturul – rahvuse ja eesti keele oskuse mõju tööturupositsioonile. – *Eesti Statistika Kwartalikiri*, 3, 27–47.
- KYMLICKA, W. (1995). *Multicultural citizenship: A liberal theory of minority rights*. Oxford: Clarendon Press.
- NIMMERFELDT, G. (2011). *Identificational integration: Conceptualisation and operationalisation on the example of second generation Russians in Estonia*. Doctoral dissertation. Tallinn University Press.
- PUTNAM, R. (1993). *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy*. Princeton University Press.
- PUTNAM, R. (2007). E Pluribus Unum: Diversity and community in the twenty-first century. – *Scandinavian Political Studies*, 30 (2), 137–174. DOI: 10.1111/j.1467-9477.2007.00176.x
- SNAUWAERT, B., SOENENS, B., VANBESELAERE, N., BOEN, F. (2003). When integration does not necessarily imply integration. Different conceptualizations of acculturation orientations lead to different classifications. – *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 3, 231–239.
- VETIK, R. (2007a). Suur ühiskond. – Kahe vabaduse piiril. Huma.
- VETIK, R. (2007b). Kaks riiki ja kolm ajalugu. – Kahe vabaduse piiril. Huma.
- VETIK, R. (2008). Riigidentiteet ning ühiskonna avaliku sfääri sidusus. – *Eesti ühiskonna integratsiooni monitooring 2008*, 164–179.
- VETIK, R. (2015). Kokkuvõtte. – *Eesti Inimarengu Aruanne 2015*. Eesti Koostöö Kogu, 294–301.
- VETIK, R., HELEMÄE, J. (eds) (2011). *The Russian second generation in Tallinn and Kohtla-Järve: The TIES study in Estonia*. Amsterdam University Press.
- VETIK, R., KRUSVALL, J., RAUDSEPP, M., NIMMERFELDT, G., TARU, M., ULLA, T., TÕUGU, R. (2010). Uuringu integratsiooni monitooring 2010 raport. Tallinna Ülikooli rahvusvaheliste ja sotsiaaluuringute instituut. – https://kule.kul.ee/avalik/integratsioon/L%C3%B5imumiskava_monitooring_2010/Integratsiooni%20Monitooring%202010.pdf
- VIHALEMM, T. (2008). Keeleoskus ja hoiakud. – *Eesti ühiskonna integratsiooni monitooring 2008*, 71–80.
- WEBER, M. (1994). *Social Action and Social Stratification*. – W. Heidebrand (ed). *Sociological writings*. Continuum Publishing Company.